

IKONOKLASME

Encyclopedia of Religion (Apostolos-Cappadona 2005:4279), definerer ikonoklasme som intensjonell desekrering eller ødeleggelse av kunst, og særlig den som avbilder mennesket, på bakgrunn av religiøse prinsipper eller tro. Ordet kommer fra det greske *eikon*, som betyr bilde (ofte et hellig bilde, et ikon), og *klasma*, som betyr brudd. Begrepet har sitt opphav i den bysantinske bildedebatten, og er historisk nært knyttet til vestlig monoteisme og særlig den bysantinske og protestantiske billedstorm. Begrepet kan i dag imidlertid også brukes analytisk om bildeødeleggelse generelt, som på ingen måte er et fenomen avgrenset til den kristne eller religiøse sfære.

I nyere tid har vi kunnet observere ødeleggelse av buddhastatuene i Bamiyan, Saddam Husseins statuer i Bagdad, brekking av historiske kirkebygg i Norge på 90-tallet og brekking av det norske flagg i Damaskus' gater. Selv om det kan diskuteres hvorvidt alle disse eksemplene fortjener betegnelsen ikonoklasme eller vandalisme, er det i alle tilfeller snakk om ødeleggelse som en symboltung handling. Bildet representerer en forhatt religion, ideologi, person eller folkeslag, slik at dets ødeleggelse oppfattes som et slag mot den egentlige fienden. I de tilfeller hvor trusselbildet er fjernt, eller vagt og uhåndgripelig, kan også bildet tjene som et mer håndterbart og tilstedeværende surrogat for fienden. Mens ikonoklastisk ødeleggelse ofte oppleves som en krenkelse av dem som anser det ødelagte bildet som et sentralt og samlende symbol, kan ødeleggerne oppfatte det som en konstruktiv handling som styrker ens egen ideologi eller religion.

Tendensen til å skape, identifisere seg med, så vel som å ødelegge symboler er allment menneskelig og kan finnes på tvers av kulturer. Vårt begrensede utvalg tar selvsagt bare for seg et utvalg av verdenshistoriens bildeødeleggelser, som i hovedsak er sentrert i Europa og det nære Østen. Imidlertid er ikke dette utvalget helt tilfeldig, siden det er her monoteismen har vokst fram. Alle våre artikler kretser rundt monoteistiske bevegelser, som ikke bare kjennetegnes av å ha kun én gud, men som også medfører et syn på alle andre guder som falske avguder (Assmann 2008; 2010). Av den grunn vokser det fram en ikonoklastisk teologi, som vektlegger den ene guds opphøyde og universelle sannhet, versus mangfoldet av avbildninger som kjennetegnet hedensk kult: "Et klassisk argument for fjerningen og desekreringen av bilder i ikonoklastiske religioner, er deres overbevisning om at den troendes oppmerksomhet blir distraheret fra det åndelige, det hellige, eller Gud av kunst" (Apostolos-Cappadona 2005:4281).

I dette nummeret av DIN er forskjellige historiske perioder med sterke ikonoklastiske bevegelser studert tverrfaglig, med bidrag fra teologi (Holter), arkeologi (Kristensen), kunsthistorie (Kiilerich), idéhistorie (Lindøe) og religionsvitenskap (Flaskerud, Lundhaug, Steiner). Rekkefølgen er kronologisk, og begynner med en undersøkelse av forfølgelsen av tradisjonelle guders navn og bilder i Egypt under amarnatiden av Pål Steiner.

Imidlertid forholder vi oss i hovedsak til ikonoklasme i en judeo-kristen sfære, hvor den viktigste legitimeringen for ikonoklasme kan finnes i Tanakh, eller Det gamle testamentet. Knut Holter griper fatt i denne nøkkelt teksten og diskuterer tolkningen av ulike skriftavsnitt knyttet til gudebilder.

Tidlig kristen ikonoklasme rettet mot pagane bilder er diskutert i to artikler: Hugo Lundhaug tar for seg skriftene til den kontroversielle munken Shenoute i Egypt, og peker på at hans ikonoklastiske ødeleggelse ser ut til å ha vært like omfattende som tidligere antatt. Trouls Myrup Kristensen viser i en arkeologisk analyse hvordan ødeleggelse av statuer kan forstås som angrep på de gamle gudenes kropp, som nå er redefinert som demoner.

De to påfølgende artiklene tar for seg kristen ikonoklasme rettet mot avbildninger av religionens egne ikoner i Bysants og under Protestantismen: Bente Kiilerich tar utgangspunkt i ikonenes funksjon, og beskriver de sosiale og politiske omstendighetene som lå til grunn for en redefinisjon av billedbruk. Fra et idéhistorisk utgangspunkt undersøker Siri Hempel Lindøe den teologiske debatten mellom fraksjoner innenfor protestantismen, og hvilket utfall dette fikk for ikonoklastisk praksis.

Til sist argumenterer Ingvild Flaskerud for et mer nyansert bilde av islam som en bildefiendtlig religion, gjennom å gi en historisk oversikt over bildebruk og bildekontroverser.

Christian Bull
Pål Steiner

LITTERATUR

Assmann, Jan 2008. *Of God and gods*. University of Wisconsin Press, Madison. – 2010. *The Price of Monotheism*. Stanford U. Press, Stanford.
Apostolos-Cappadona, Diane 2005. "Iconoclasm". I: L. Jones og M. Eliade (red.), *Encyclopedia of Religion*, vol.6, s. 4279–4289. Macmillan/Thomson Gale, Detroit.